

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС, КРИМІНАЛІСТИКА

УДК 343.01

DOI <https://doi.org/10.32782/pyuv.v1.2025.26>*Л. Г. Андросович**orcid.org/0000-0003-3315-4068**старший викладач кафедри кримінального процесу та криміналістики
Навчально-наукового гуманітарного інституту Національної академії Служби безпеки України*

РОЛЬ ОРГАНІЗОВАНИХ ЗЛОЧИННИХ УГРУПУВАНЬ У ВІДМИВАННІ ГРОШЕЙ: КРИМІНАЛІСТИЧНІ МЕТОДИ ВИЯВЛЕННЯ ТА БОРОТЬБИ

В умовах глобалізації та розвитку фінансових систем проблема відмивання грошей, отриманих протиправним шляхом, набуває надзвичайної гостроти. Організована злочинність дедалі активніше використовує складні механізми для легалізації незаконно отриманих доходів, що підриває економічну стабільність, створює загрози національній безпеці та знижує довіру до фінансових і державних інституцій. За даними Міжнародного валютного фонду, щорічний обсяг відмитих коштів у світі становить 2–5% світового ВВП, що свідчить про масштаби цієї проблеми [1].

Зокрема, в Україні відмивання грошей пов'язане з такими видами кримінально-протиправної діяльності, як корупція, торгівля людьми, незаконний обіг наркотиків і зброї. Організовані злочинні угруповання використовують сучасні технології, криптовалюти, офшорні схеми, що ускладнює їхнє виявлення та доведення протиправної діяльності. У цих умовах виникає потреба в удосконаленні криміналістичних методів боротьби з відмиванням грошей.

Стан дослідження. Різні аспекти боротьби з організованою злочинністю та відмиванням грошей досліджували як міжнародні, так і вітчизняні вчені. Серед зарубіжних дослідників слід відзначити роботи Г. Уолкера, Д. Шелдона та Р. Аллена, які зосереджуються на міжнародних стандартах протидії. Українські вчені, зокрема О.В. Іванченко, І.П. Ковальчук, Л.М. Петренко та А.М. Тимошенко, звертають увагу на кримінально-правові аспекти та організацію взаємодії правоохоронних органів. Водночас питання застосування криміналістичних методів і технологій виявлення незаконних фінансових операцій залишаються недостатньо розробленими.

Метою статті є аналіз ролі організованих злочинних угруповань у відмиванні грошей, а також розробка ефективних криміналістичних методів виявлення і протидії цій діяльності. Основними завданнями є визначення ключових механізмів, які використовуються організованими злочин-

ними угрупованнями для відмивання грошей; розробка рекомендацій щодо вдосконалення криміналістичних методик виявлення та документування фінансових кримінальних правопорушень.

Виклад основного матеріалу. Відмивання грошей визначається як процес легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом, з метою інтеграції їх у легальну економіку. Організовані злочинні угруповання (ОЗУ) використовують складні механізми, що забезпечують приховування джерела походження коштів. Ці механізми базуються на трьох основних етапах: розміщення, шарування та інтеграція, кожен з яких має свої особливості та ключові методи.

Розміщення – перший етап легалізації коштів, який включає фізичне введення коштів у фінансову систему або економіку. Цей етап є найвразливішим до виявлення правоохоронними органами. До таких механізмів слід віднести:

депонування готівки (злочинці розміщують гроші в банках або фінансових установах невеликими сумами, щоб уникнути підозр). Згідно з дослідженням О.В. Іванченко, розбиття сум на дрібні частини – так звана «структуризація» є ключовим методом на цьому етапі [2, с. 47];

купівля дорогоцінних металів чи нерухомості (гроші конвертуються у фізичні активи, які потім продаються з мінімальною втратою вартості). За даними дослідження Л. М. Петренка, купівля нерухомості через фіктивні компанії дозволяє організованим злочинним угрупованням значно збільшити суму відмитих коштів без підвищення ризику виявлення [3, с. 115];

використання казино та ігрових закладів (злочинці купують фішки, грають незначну кількість і обмінюють фішки на «чисті» гроші). Використання казино, як засобу відмивання коштів дозволяє організованим злочинним угрупованням ефективно приховувати джерела фінансування через легітимні фінансові операції.

Необхідно зазначити, що в Україні, незважаючи на тривалий період заборони грального бізнесу (2009–2020 рр.), нелегальні казино та ігрові заклади продовжували функціонувати.

Вони використовувалися ОЗУ для відмивання коштів, отриманих від незаконної діяльності, таких як торгівля наркотиками, контрабанда чи корупція. Прикладом є випадок у 2021 році, коли Служба безпеки України (СБУ) спільно з Національною поліцією викрила мережу підпільних казино, які функціонували в Києві та інших регіонах. Розслідування виявило, що готівкові кошти, отримані від незаконної діяльності, конвертувалися через ці казино наступним чином:

1) великі суми готівки надходили до нелегальних казино. Власники таких закладів приймали гроші без належного обліку, що дозволяло приховувати їх походження;

2) готівка реєструвалася у вигляді придбаних фішок або кредитів для гри. Відвідувачі, які часто були пов'язані з ОЗУ, практично не грали або виконували лише мінімальні дії;

3) фішки обмінювалися назад на «легальні» гроші, які видавалися у формі банківських чеків або переказів. Це створювало видимість легального походження грошей.

При цьому нелегальні казино часто працювали під прикриттям посадовців, що забезпечувало їм імунітет від перевірок і розслідувань.

Шарування – створення перешкод для відстеження, зокрема, на цьому етапі кошти проходять через низку складних фінансових транзакцій для приховування їх походження. Найчастіше злочинці використовують такі механізми:

1) міжнародні перекази – кошти переміщуються між країнами, особливо через офшорні зони з низьким рівнем фінансового контролю. З даного питання є слушною думка І. П. Ковальчук, який відзначає, що співпраця з міжнародними фінансовими організаціями дозволяє ефективніше виявляти такі транзакції [4, с. 36]. За даною схемою у 2020 році було викрито ОЗУ, які використовували фіктивні контракти на імпорт товарів, що ніколи не постачалися, для переказу коштів на рахунки компаній в офшорних юрисдикціях, таких як Панама чи Кіпр. Далі гроші переводилися через мережу підставних компаній у банках Європи та Азії, що ускладнювало їхній пошук. Деталі цієї справи зазначено у Вироку Вищого антикорупційного суду України від 14 лютого 2023 року у справі № 991/1324/20 [5];

2) фіктивні компанії, які зазвичай створюються з метою здійснення нелегальних фінансових операцій. Зокрема, вони використовуються для того, щоб приховати реальних власників і джерела грошей. Фіктивні компанії можуть бути залучені до таких схем:

– використання фіктивних контрактів для здійснення операцій, які виглядають законно, але насправді є прикриттям для відмивання коштів;

– відкрите використання офшорних рахунків, через які можна здійснювати операції без реального економічного обґрунтування;

– перерахування коштів між різними компаніями для маскування реального походження грошей;

– використання послуг трастових компаній, що дозволяє маніпулювати активами і уникати уваги регуляторів.

Зокрема, у 2024 році США і Британія викрили багатомільярдну російську схему відмивання грошей через криптовалютні біржі, що дозволило ОЗУ маскувати транзакції в масштабах декількох країн. Організатори використовували ці кошти для підтримки наркотрафіку, кіберзлочинів і шпигунства. Було заарештовано 84 особи, конфісковано мільйони фунтів стерлінгів та активи, які виводилися через криптовалюту і традиційні фінансові установи. За чотири місяці мережа здійснила операції із збору готівки на 55 локаціях у Великій Британії, Шотландії та на Нормандських островах. Головним інструментом для легалізації коштів стала криптовалюта Tether – популярний стейблкоїн, який забезпечує анонімність та швидкість транзакцій. Злочинна схема була такою: 1) кур'єри збирали готівку від наркокартелів або шахраїв; 2) гроші конвертували у криптовалюту Tether; 3) «відмиті» кошти пересилали клієнтам у різних країнах. При цьому одна з компаній – Smart, під керівництвом Катерини Жданової, допомагала клієнтам обійти процедури КУС (верифікація особистості). Наприклад, російські клієнти через цю схему придбали нерухомість у Британії на суму 2 млн. Крім цього, криптогаманці Smart і TGR були пов'язані з російською платформою Garantex, яку у 2022 році заблокували за фінансування постачань зброї для війни проти України [6].

Інтеграція – даний процес вважається заключним етапом відмивання грошей, коли злочинці намагаються «ввести» нелегальні кошти в законну економіку. Завершивши попередні етапи, вони переводять відмиті гроші в активи, такі як нерухомість, цінні папери, бізнес-інвестиції, що виглядають легітимними. Ключовими методами інтеграції слід вважати:

1) інвестиції в нерухомість – купівля нерухомості є одним з найбільш популярних способів інтеграції відмитих грошей. В Україні, наприклад, за допомогою офшорних компаній часто здійснюються угоди з нерухомістю, що дозволяє «очистити» кошти, перерозподіливши їх через ланцюги фіктивних транзакцій тощо;

2) купівля підприємств – злочинці можуть придбати компанії або активи, що дозволяє їм ввести відмиті гроші в обіг, одночасно створюючи вигляд законної бізнес-діяльності.

Необхідно зазначити, що інтеграція відмитих грошей є однією з найбільших проблем в Україні, адже країна має вигідне географічне розташування і привабливу економічну ситуацію для інвесторів, що дозволяє використовувати її як майданчик для відмивання коштів. За даними Національного банку України та Фінансового моніторингу, в Україні з 2019 по 2024 роки було виявлено кілька великих схем інтеграції незаконно отриманих коштів, основним елементом яких, зокрема, була купівля нерухомості (найбільший обсяг відмивання грошей через нерухомість зафіксовано в Києві та Одесі). При цьому злочинці використовували офшорні компанії для покупки квартир, комерційних об'єктів, сільськогосподарських земель, здійснення інвестицій в бізнес, а також для здійснення фінансових трансакцій через міжнародні банківські установи.

Згідно з офіційною статистикою Фінансового моніторингу України у 2024 році було зафіксовано понад 10 тисяч підозрілих фінансових операцій, які могли бути пов'язані з відмиванням грошей. В середньому, в Україні щорічно виявляється понад 2 мільярди гривень «відмитих» коштів, що проходять через різні фінансові установи. Основними каналами для відмивання залишаються офшорні компанії, фіктивні підприємства та угоди з нерухомістю [7].

Отже, процес відмивання грошей є одним із основних фінансових кримінальних правопорушень, і організовані злочинні групи активно використовують цей процес для легалізації своїх незаконно здобутих доходів. Оскільки ОЗУ постійно шукають нові способи обходити законодавчі обмеження, процес відмивання грошей має постійну еволюцію, адаптуючись до нових технологій, змін у регулюванні фінансових потоків і розвитку глобальних фінансових мереж. У зв'язку з цим, важливим є використання сучасних криміналістичних методів виявлення правопорушень, що стосуються відмивання грошей, зокрема:

1) аналізу фінансових трансакцій і документів, як одного із основних інструментів для виявлення відмивання грошей, оскільки більшість таких операцій здійснюється через банківські рахунки, грошові перекази та інші фінансові інструменти. Використання вказаного методу дозволяє ідентифікувати аномальні або підозрілі фінансові потоки, які можуть вказувати на спроби відмивання грошей. При цьому злочинці часто намагаються створити складні фінансові ланцюги, використовуючи фіктивні підприємства чи офшорні рахунки для маскування реальних учасників операцій. Виявлення таких схем включає детальний аналіз банків-

ських виписок та фінансових документів підприємств, а також вивчення зв'язків між підозрілими трансакціями та наявністю фіктивних або підставних компаній. Також, здійснюється аналіз статутних документів компанії, перевірка власників і директорів через доступні бази даних (наприклад, через реєстрацію компаній в державних реєстрах). Якщо буде виявлено, що компанія не має реальної діяльності або її засновники мають сумнівну репутацію, це може свідчити про можливе використання компанії для відмивання грошей;

2) технологій аналізу великих даних (Big Data) для здійснення аналізу великих обсягів фінансових трансакцій в реальному часі. Зокрема, інструменти Big Data дозволяють виявляти «черезмірні» або «необґрунтовані» перекази, що виходять за межі нормальної бізнес-практики. Аналіз таких даних може вказати на використання фіктивних компаній, що пов'язані з організованою злочинністю. Це особливо ефективно в умовах складних трансакцій між різними юрисдикціями. Також, завдяки використанню таких інструментів, як машинне навчання та штучний інтелект, можна виявляти аномалії у фінансових потоках, які можуть бути ознакою відмивання грошей;

3) трасування грошових потоків через різні фінансові установи. Метод трасування грошових потоків є важливим для виявлення зв'язку між відмитими коштами і організованою злочинністю. Зокрема, можливим є відслідковування руху коштів через різні фінансові установи, банки та країни, що дає змогу виявити зв'язки між підозрілими підприємствами та особами. Особливо важливими є трансакції через офшорні зони, які використовуються для прикриття справжнього походження коштів. Виявлення таких трансакцій часто вимагає міжнародної співпраці між правоохоронними органами;

4) виявлення фіктивних компаній та офшорних рахунків. Фіктивні компанії є важливою складовою схем відмивання грошей, оскільки вони дозволяють організованим злочинним групам маскувати нелегальні доходи під виглядом легітимного бізнесу. Одним з ефективних методів виявлення таких компаній є вивчення корпоративних структур, перевірка наявності підставних осіб або «мертві душі» на посадах в управлінні підприємствами. При цьому здійснюється перевірка реєстрацій компаній, фінансові звіти, а також діяльність компаній у міжнародних фінансових зонах. Також проводиться аналіз аномальних фінансових операцій, що можуть свідчити про існування офшорних рахунків.

5) співпраця з міжнародними організаціями. Оскільки відмивання грошей зазвичай має тран-

снаціональний характер, ефективне виявлення таких схем вимагає тісної міжнародної співпраці. Організації, такі як FATF (Financial Action Task Force), Interpol, Europol та інші, відіграють ключову роль у виявленні та розслідуванні таких злочинів. Міжнародна співпраця дозволяє правоохоронним органам обмінюватися інформацією, координувати дії в розслідуваннях і здійснювати міжнародні фінансові перевірки. Крім того, співпраця з міжнародними фінансовими установами допомагає виявляти підозрілі грошові потоки через глобальні фінансові системи [8, с. 48].

Отже, організовані злочинні групи мають чітко структуровану діяльність, і часто діють через підставних осіб або через мережу фіктивних компаній. Для виявлення таких схем криміналісти повинні використовувати спеціалізовані методи, які дозволяють ідентифікувати ці зв'язки та подолати складність приховування фінансових операцій. Наприклад, використання методів соціальних мереж для вивчення зв'язків між особами, корпоративними структурами і фінансовими установами може допомогти у відслідковуванні транзакцій.

Висновки. Підсумовуючи, необхідно зазначити, що до актуальних ризиків і загроз у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, зокрема, належать: функціонування конвертаційних центрів та фіктивних компаній, що діють як легальні підприємницькі структури, які на сьогодні залишаються найбільш поширеними інструментами для відмивання «брудних» грошей; використання нових інформаційних технологій, віртуальних активів з посиленою анонімністю та неприбуткових організацій для відмивання коштів; довготривала процедура удосконалення законодавства у зазначеній сфері та адаптації його до міжнародних стандартів та ін. [9].

Відмивання грошей стало надзвичайно складною і добре організованою схемою, в яку часто залучені організовані злочинні угруповання. Вони використовують сучасні методи, такі як криптовалюти, офшорні зони, онлайн-платежі та фінансові технології, щоб забезпечити анонімність своїх операцій і ускладнити контроль за їх діяльністю. При цьому процес відмивання грошей часто включає складні транзакційні ланцюги.

Ефективне розслідування схем відмивання грошей передбачає використання криміналістичних методів, зокрема, аналізу фінансових транзакцій і документів. Використання таких методів дозволяє органам правопорядку виявляти

аномальні фінансові потоки, фіктивні компанії, підставних осіб та інші ознаки незаконної діяльності. Одним із найбільш ефективних інструментів є трасування грошових потоків через різні фінансові установи, а також застосування технологій для виявлення аномалій у великих масивах даних. Такі інструменти, як Big Data та штучний інтелект, забезпечують можливість виявлення складних схем відмивання, що проходять через різні юрисдикції та фінансові структури.

Отже, боротьба з відмиванням грошей вимагає постійного вдосконалення інструментів і методик розслідувань, поєднання традиційних криміналістичних методів з новітніми технологіями, а також міжнародної співпраці між фінансовими установами, правоохоронними органами та іншими державними інституціями. Тільки комплексний підхід дозволить значно знизити ризики, пов'язані з легалізацією незаконних доходів, і забезпечити стабільність національних та міжнародних фінансових систем.

Література

1. IMF Report on Money Laundering. URL: <https://www.imf.org/en/About/Factsheets/Sheets/2023/Fight-against-money-laundering-and-terrorism-financing>
2. Іванченко О. В. Методи структуризації у процесі відмивання грошей. *Журнал Криміналістики України*. 2020. № 4. С. 45–50.
3. Петренко Л. М. Використання нерухомості для відмивання коштів: методи та регулювання. *Фінансовий журнал України*. 2021. № 7. С. 112–118.
4. Ковальчук І. П. Міжнародні аспекти відмивання грошей через офшорні рахунки. *Міжнародна правоохоронна практика*. 2021. Т. 5. С. 34–42.
5. Вирок Вищого антикорупційного суду України від 14 лютого 2023 року у справі № 991/1324/20. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/108951121>
6. Софієнко Н. США і Британія викрили багатомільярдну російську схему відмивання грошей. URL: <https://biz.liga.net/ua/all/all/novosti/ssha-vvely-sanktsii-proty-merezhi-za-dopomohu-eliti-rf-obkhodyty-obmezhennia-cherez-kryptovaliutu>
7. Державна служба фінансового моніторингу України. Річний звіт Держфінмоніторингу за 2024 рік. URL: <https://www.fiu.gov.ua/>
8. Тимошенко, А. М. Інструменти боротьби з відмиванням грошей в умовах цифровізації: криміналістичні аспекти. *Журнал сучасної криміналістики*. Київ. 2021. Вип. 7(1), С. 45–58.
9. План заходів, спрямованих на запобігання виникненню та зменшення негативних наслідків ризиків, виявлених за результатами третьої національної оцінки ризиків у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, на період до 2026 року від 27 грудня 2023 р. № 1207-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-2023-%D1%80#Text>

Анотація

Андросович Л. Г. Роль організованих злочинних угруповань у відмиванні грошей: криміналістичні методи виявлення та боротьби. – Стаття.

Стаття досліджує роль організованих злочинних угруповань у процесі відмивання грошей та застосування криміналістичних методів для їх виявлення та протидії. Відмивання грошей є складним багатоступеневим процесом, що включає три основні етапи: розміщення, шарування та інтеграцію. Організовані злочинні угруповання використовують різні механізми, зокрема фіктивні компанії, офшорні рахунки, криптовалюти, фінансові установи та гральний бізнес, що значно ускладнює розслідування таких злочинів.

У статті аналізуються основні криміналістичні методи, що застосовуються для виявлення схем відмивання грошей. Зокрема, розглянуто аналіз фінансових транзакцій, трасування грошових потоків, виявлення фіктивних компаній і використання аналітичних технологій для ідентифікації підозрілих фінансових операцій. Особливу увагу приділено використанню сучасних цифрових технологій, таких як аналіз великих даних (Big Data), штучний інтелект і машинне навчання, для автоматизованого моніторингу фінансових операцій.

Дослідження також висвітлює міжнародні аспекти боротьби з відмиванням грошей та важливість співпраці правоохоронних органів різних країн. Підкреслено роль міжнародних організацій, таких як FATF, Interpol та Europol, у виявленні та протидії фінансовим злочинам. У статті запропоновано рекомендації щодо вдосконалення правових механізмів боротьби з відмиванням грошей та підвищення ефективності міжнародної координації у сфері фінансової безпеки.

На основі проведеного дослідження до основних криміналістичних методів виявлення правопорушень, що стосуються відмивання грошей, віднесено: аналіз фінансових транзакцій і документів, як одного із основних інструментів для виявлення відмивання грошей, оскільки більшість таких операцій здійснюється через банківські рахунки, грошові перекази та інші фінансові інструменти; технологічний аналіз великих даних (Big Data) для здійснення аналізу великих обсягів фінансових транзакцій в реальному часі; трасування грошових потоків через різні фінансові установи; виявлення фіктивних компаній та офшорних рахунків. Фіктивні компанії є важливою складовою схем відмивання грошей, оскільки вони дозволяють організованим злочинним групам маскувати нелегальні доходи під виглядом легітимного бізнесу; співпраця з міжнародними організаціями. Оскільки відмивання грошей зазвичай має транснаціональний характер, ефективне виявлення таких схем вимагає тісної міжнародної співпраці.

Ключові слова: відмивання грошей, організована злочинність, криміналістичні методи, фінансові опе-

рації, цифрові технології, міжнародне співробітництво.

Summary

Androsovych L. G. The role of organized criminal groups in money laundering: forensic methods of detection and control. – Article.

The article examines the role of organized crime groups in the process of money laundering and the application of forensic methods to detect and combat them. Money laundering is a complex multi-stage process that includes three main stages: placement, layering and integration. Organized crime groups use various mechanisms, including shell companies, offshore accounts, cryptocurrencies, financial institutions and gambling, which significantly complicates the investigation of such crimes. The article analyzes the main forensic methods used to detect money laundering schemes. In particular, it examines the analysis of financial transactions, tracing money flows, detecting shell companies and the use of analytical technologies to identify suspicious financial transactions. Particular attention is paid to the use of modern digital technologies, such as Big Data analysis, artificial intelligence and machine learning, for automated monitoring of financial transactions. The study also highlights the international aspects of combating money laundering and the importance of cooperation between law enforcement agencies of different countries. The role of international organizations such as FATF, Interpol and Europol in detecting and combating financial crimes is emphasized. The article offers recommendations for improving legal mechanisms for combating money laundering and increasing the effectiveness of international coordination in the field of financial security. Based on the research conducted, the main forensic methods for detecting money laundering offenses include: analysis of financial transactions and documents, as one of the main tools for detecting money laundering, since most such operations are carried out through bank accounts, money transfers and other financial instruments; technological analysis of big data (Big Data) for analyzing large volumes of financial transactions in real time; tracing money flows through various financial institutions; identifying shell companies and offshore accounts. Shell companies are an important component of money laundering schemes, as they allow organized criminal groups to disguise illegal income under the guise of legitimate business; cooperation with international organizations. Since money laundering is usually transnational in nature, effective detection of such schemes requires close international cooperation.

Key words: money laundering, organized crime groups, financial transactions, forensic methods, financial monitoring, digital technologies.